

самосовершенствование; поддержка высокой работоспособности и работа над потребностями в своей будущей профессиональной деятельности; понимание практической значимости инноваций в оздоровительной физической культуре и создание условий для их реализации; применение оздоровительных технологий для развития профессионально значимых качеств личности.

Литература

1. Брюсник Т. А. Теоретико – методические основы здоровьесберегающего обучения на занятиях физической культурой средствами нетрадиционных видов гимнастики / Т. А. Брюсник, И. В. Прокопенко // Актуальные проблемы здоровьесбережения в процессе физического воспитания в образовательных учреждениях: Матер. Всероссийской науч. – практ. конф. – Шадринск, 2007 – с. 6 – 8.
2. Коровин С. С. Теоретические и методические основы профессио-нальной физической культуры учащейся молодёжи: Автореф. дис. доктора педагогических наук / С. С. Коровин – М.: 1997 – 49 с.
3. Кузнєцова О. Т. Створення методичної системи застосування оздоровчих технологій на основі сформованості мотиваційної сфери в студентів / О. Т. Кузнєцова // Науковий часопис Нац. пед. ун – та імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Наук. – пед. проблеми фіз. культури (фіз. культура та спорт). Зб. наук. Праць – К.: 2016 – Випуск 3 К1 (70) 16 – с. 67 – 70.
4. Момот О. О. Рухова активність як запорука здорового способу життя / О. О. Момот // Вісник Чернігівського педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. Фіз. виховання та спорт – Чернігів: ЧНПУ, 2013 - № 112 – Т. 3. – с. 263 – 267.
5. Inbar O., Bar – Or., Skinner J. S. (1966) The Wingate Anaerobic Test. Human Kinetics. 120 p.
6. Kries J. Pilates plus method. An AOL. Time Warner Company. 2002 – 285 p.
7. Weltman A. (1995). The blood athletes Response to Exercise. Human Kinetics – 128 p.

Байрачний О.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

АНАЛІЗ ДЕТЕРМІНАНТ УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ ТРЕНЕРА ВИСОКОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФУТБОЛУ)

Анотація. В результаті проведених досліджень було виявлено, що найбільш значущим для успішної професійної реалізації тренера є фактор наявності специфічних особистісно-психологічних характеристик. Визначено ієрархію детермінант професійної успішності тренера та характер впливу спортивної кар'єри футболіста в процесі його становлення в рамках тренерської діяльності. Показана актуальність проведення наукових досліджень, спрямованих на визначення особистісно-психологічної моделі висококваліфікованого тренера.

Ключові слова: особистісно-психологічні характеристики тренера, підготовка тренерських кадрів, спортивна кар'єра футболіста, професійна діяльність тренера.

Анализ детерминант успешной профессиональной карьеры тренера высокой квалификации (на примере футбола). Байрачный О. В результате проведенных исследований было выявлено, что наиболее значимым для успешной профессиональной реализации тренера является фактор наличия специфических личностно-психологических характеристик. Определена иерархия детерминант профессиональной успешности тренера и характер влияния спортивной карьеры футболіста в процессе его становления в рамках тренерской деятельности. Обоснована актуальность проведения научных исследований, направленных на определение личностно-психологической модели высококвалифицированного тренера.

Ключевые слова: личностно-психологические характеристики, спортивная карьера футболіста, профессиональная деятельность тренера.

O. Bayrachniy. Analysis of the determinants of a successful professional career of a highly qualified coach (on the example of football). Analysis of current trends in the development of football shows a significant transformation of the content of the functional responsibilities of the coach of a professional team. Therefore, for the effective process of training coaching staff and their further self-actualization the problem of reviewing and expanding existing criteria for assessing the professional competence of the trainer is actualized. Within the framework of this article, using the method of peer review, various factors determining the success of the professional becoming of a coach in football were analyzed.

In the studies, as experts, 26 highly qualified trainers who have experience of professional activities as head coach of the Premier League teams of Ukraine took part. To achieve the goal set in the article, research methods were used: analysis of literary sources, Internet networks, generalization of practical experience of leading domestic and foreign specialists, questioning and methods of mathematical statistics.

Despite the interest of both scientists and practitioners to various aspects of the formation of the personality within the framework of professional activity, this problematic, as analysis of the literature data shows, is still relevant and requires a comprehensive study, taking into account the current trends in the development of football. So, for example, among the determinants of the professional success of a coach in football, his personal and psychological component is practically not taken into account and the available information is mainly descriptive.

An expert assessment of the determining factors of the professional success of the coach showed that the personality and psychological characteristics of the coach are the most significant. The degree of importance of various factors on the process of professional development of the coach and the role of the sports career of a football player in the process of his becoming as a

coach are determined.

The results of the conducted studies showed that the personality and psychological characteristics of the coach act as one of the determining factors for achieving the peaks of the professional skills of the coach.

The next stage of the research will be psychological diagnostics of the personality of the football coach in order to form its model characteristics and develop programs and psych training aimed at the formation and improvement of the identified psychological qualities.

Keywords: personal psychological characteristics, sports career of a football player, professional activity of a coach.

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими темами та завданнями. Досить довгий час питання пошуку визначальних чинників і шляхів досягнення професійного успіху в різних сферах людської діяльності залишається актуальним. Безперервне формування і поповнення системи знань, науково-технічний прогрес, вдосконалення засобів комунікації і процеси глобалізації, що стирають географічні межі, зумовлюють необхідність постійної переоцінки методологічних підходів до підготовки кадрів в різних галузях професійної діяльності. Крім того, слід зазначити, що комплексний вплив вище зазначених факторів також обумовлює те, що дані зміни характеризуються перманентно зростаючою динамікою. Дана обставина, крім іншого, свідчить про те, що часовий проміжок між формуванням переліку професійних компетенцій з послідовною розробкою та впровадженням спеціальних навчальних програм з однієї сторони та формуванням нових вимог щодо якісно-змістовної складової кваліфікаційних можливостей того чи іншого фахівця з іншої, постійно та відчутно скорочується.

Сучасні тенденції в професійній освіті знайшли своє відображення і в підготовці тренерів. Так, наприклад, пошук резервів в підготовці спортсменів високого рівня, привів до всебічного і системного використання наукових досягнень не тільки теоретико-методичних і медико-біологічних дисциплін, а й психології, дієтології, а також ІТ-технологій, що мають істотний вплив на ефективність навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності. Не дивлячись на те, що для високоефективної реалізації кожного з вище зазначених наукових напрямів необхідне залучення відповідного фахівця, вимоги до кваліфікації головного тренера, як координатора і відповідального за підсумковий результат істотно змінюються. Тому, в контексті раціонального планування і управління процесом підготовки, тренеру необхідно володіти прийнятними базовими, але сучасними знаннями з різних дисциплін.

З іншого боку, процеси комерціалізації спорту, які особливо помітні в професійному футболі, обумовлюють активне розширення сфер діяльності футбольного клубу і його залученість в різні соціально-політичні та фінансово-економічні процеси, як національного, так і міжнародного рівня. Змістова складова діяльності сучасного професійного футбольного клубу впливає не тільки на його організаційну структуру, але також формує нові вимоги до професійних якостей тренера, актуалізуючи, зокрема, його управлінські навички [1, 4, 5]. У сучасних умовах спортивний результат (особливо в провідних європейських чемпіонатах), має свій досить очевидний та кількісно виражений фінансовий еквівалент. Внаслідок чого, сьогодні тренер професійної команди практично позбавлений можливості вдосконалюватися емпіричним шляхом, так як кожна його помилка, яка призвела до негативного результату, має не тільки суто спортивні наслідки а й веде, як правило, до його відставки.

Таким чином, з огляду на вище викладене, можна зробити висновок про те, що останні тенденції розвитку футболу мали істотний вплив на якісну і кількісну сторону функціональних обов'язків тренера професійної команди. Тому, для ефективного процесу підготовки тренерських кадрів та їх подальшої повноцінної самореалізації на сучасному етапі розвитку футболу актуальною постає проблема перегляду та розширення існуючих критеріїв оцінки професійної компетентності тренера. В межах даної роботи, використовуючи метод експертної оцінки, буде проаналізовано різні фактори, що визначають успішність професійного становлення тренера у футболі.

Дослідження виконано відповідно до Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури і спорту на 2016-2020 рр. Міністерства освіти і науки України за темою 2.21 «Удосконалення системи підготовки на сучасному етапі розвитку футболу».

Мета дослідження. Визначити детермінанти професійного успіху тренера з футболу в командах високої кваліфікації.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженнях взяли участь 26 тренерів високої кваліфікації з понад 9-ти річним досвідом професійної діяльності на посаді головного тренера команд високого рівня (команди «Прем'єр» та Першої Ліги України). Для досягнення поставленої в роботі мети використовувалися такі методи досліджень: аналіз літературних джерел, мережі Інтернет, узагальнення практичного досвіду провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців, анкетування та методи математичної статистики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досягнення успіху в тренерській діяльності залежить від безлічі факторів. Так, наприклад, не викликає сумнівів той факт, що для ефективного функціонування в сучасних умовах розвитку футболу, одних тільки знань теоретико-методичних основ футболу і практичних навичок управління навчально-тренувальним процесом тренеру вже недостатньо. Так як, навіть на рівні дитячо-юнацьких команд навчання (тобто передача наявних у тренера знань) і управління (мотивування, переконання і вплив за допомогою створення і підтримання авторитету) командою і своїми помічниками вимагає прояву цілого ряду специфічних індивідуально-психологічних якостей і властивостей. Разом з тим, слід зазначити, що згідно з даними спеціальної літератури, а також аналізуючи вітчизняну практику підготовки і відбору тренерських кадрів, які в цілому підтверджують вище наведену тезу, особистісно-психологічна складова компетентності тренера має описово-рекомендаційний характер без чітких критеріїв оцінки та врахування специфіки виду спорту [3, 4, 7]. Характерним є також те, що подібна тенденція зберігається і в системі тренування юних футболістів в Україні. Зокрема, ні в навчальній програмі, ні власне в практичній діяльності переважної більшості дитячо-юнацьких спортивних шкіл особистісно-психологічні аспекти підготовки спортивного резерву в футболі належним чином не відображені [2]. При цьому, як показує досвід підготовки юних футболістів в країнах з високим рівнем розвитку футболу,

одним з основних факторів побудови раціональної системи багаторічної підготовки є цілеспрямоване і системне формування специфічних для футболу психологічних якостей і властивостей особистості гравця. Так, наприклад, до однієї з визначальних рис голландської системи підготовки юних футболістів, яка обґрунтовано вважається однією з провідних в Європі, можна віднести оцінку та планомірне і цілеспрямоване формування значущих в футболі психологічних якостей гравців. В результаті використання відповідних критеріїв визначаються потенційні можливості юного футболіста до оволодіння і реалізації техніко-тактичних навичок, а також його перспективність в досягненні максимальних спортивних результатів безвідносно до його техніко-тактичних та рухових характеристик. [1, 8]. Принципове значення такого підходу полягає, перш за все, в практичності і системності щодо врахування психологічних аспектів в процесі підготовки юних футболістів, яке не може, не вплинути на формування критеріїв оцінки професійної компетентності тренера, який має свідомо та послідовно реалізовувати дані положення на практиці.

Результати дослідження та їх обговорення. З огляду на вище викладене, одним із завдань даної роботи було визначення місця і ролі різних детермінант в процесі досягнення професійного успіху тренера. Зокрема в якості таких були розглянуті основні, на наш погляд, чинники, а саме: *особистісно-психологічні характеристики тренера, наявність успішної кар'єри гравця, а також процес набуття спеціальних знань (організована освіта та самоосвіта)*. Тренерам було запропоновано проранжувати чотири вище перерахованих чинники, що визначають успіх у тренерській діяльності в професійному футболі, присвоївши кожному з них певний ранг від 1 до 4, де «1» – найбільш значущий фактор, а 4 – найменш.

Результати проведеного анкетування, що представлені в таблиці, дозволили визначити, що, згідно експертної оцінки, найбільш значущим фактором професійного успіху тренера є наявність у нього специфічних та таких, що відповідають вимогам діяльності, особистісно-психологічних характеристик. Далі розмістилися «схильність до самоосвіти» і «наявність спеціальної освіти», з досить схожими середніми значеннями рангу – 2,58 і 2,73 відповідно. Значущість спортивного досвіду на високому рівні (фактор «наявність успішної кар'єри гравця») була оцінена в найменшій мірі.

Інтерпретуючи отримані дані, слід зазначити, що основна визначальна роль особистісно-психологічної складової професійної компетенції тренера і успішності його діяльності в цілому, є обґрунтованою і продиктована відразу декількома причинами. По-перше, аналізуючи змістовну сторону перших по значущості трьох чинників, можна відзначити їх певну взаємозалежність та взаємообумовленість. Так, зокрема, і прагнення отримати якісну спеціальну освіту, і, особливо, усвідомлення необхідності в перманентній самоосвіті залежить від наявності у тренера цілого ряду психологічних якостей, серед яких можна виділити наступні: *високий рівень прагнення до максимальних результатів, адекватна самооцінка і здатність до самокритичності, високий рівень мотивації і інтелектуальних здібностей, самоорганізація*.

Таблиця 1

Оцінка значущості різних факторів в успішній професійній діяльності тренера з футболу

№ з/п	Фактори професійного успіху тренера	Ранг	
		\bar{x}	S
1	Особистісно-психологічні якості	1,69	0,84
2	Схильність до самоосвіти	2,58	1,03
3	Наявність спеціальної освіти	2,73	1,12
4	Наявність успішної кар'єри гравця	3	1,1

По-друге, як уже зазначалося раніше, діяльність тренера на професійному рівні передбачає прояв управлінських навичок, недостатній рівень розвитку яких, навіть при наявності повноти знань з теорії і методики підготовки футболістів, як правило, виступає в якості обмежувального фактору на шляху до професійного успіху. Управління командою футболістів, тренерським штабом, науково-методичною групою, а також продуктивна взаємодія з керівним складом клубу вимагає від тренера прояву певних індивідуально-психологічних властивостей, характерних для менеджера високого рівня. До психологічних якостей, що визначають формування даних компетенцій тренера, можна віднести такі показники як: *високий рівень емоційного інтелекту, навички ефективної комунікації, цілеспрямованість, емоційна стійкість (гнучкість)*.

У той же час, зазначена експертами роль успішної кар'єри в процесі формування кваліфікованого тренера узгоджується з думкою більшості фахівців [4-6, 10], які зазначають, що кар'єра спортсмена-футболіста і успішна діяльність тренера вимагає окремої та цілеспрямованої підготовки, а зв'язок між ними має вельми складний і неоднозначний характер (більш детально це питання буде розглянуто окремо). Отримані дані підтверджують тезу про значущість особистісно-психологічної складової професійної придатності тренера і свідчать про актуальність подальших досліджень у даному напрямку.

Для визначення та уточнення характеру впливу успішної кар'єри футболіста на його професійну діяльність в якості тренера експертам було запропоновано відповісти на питання: «Яка роль, на Вашу думку, успішної спортивної кар'єри футболіста в процесі його становлення як кваліфікованого тренера?»

Як видно на рисунку, із запропонованих варіантів відповіді переважна кількість експертів (73,1%) вважає, що наявність ігрового досвіду у тренера може мати позитивний вплив лише за певних умов. 19,2% опитаних вважають, що наявність успішної спортивної кар'єри є визначальною в процесі професійного становлення і 7,1% охарактеризували її як фактор, що має негативний вплив.

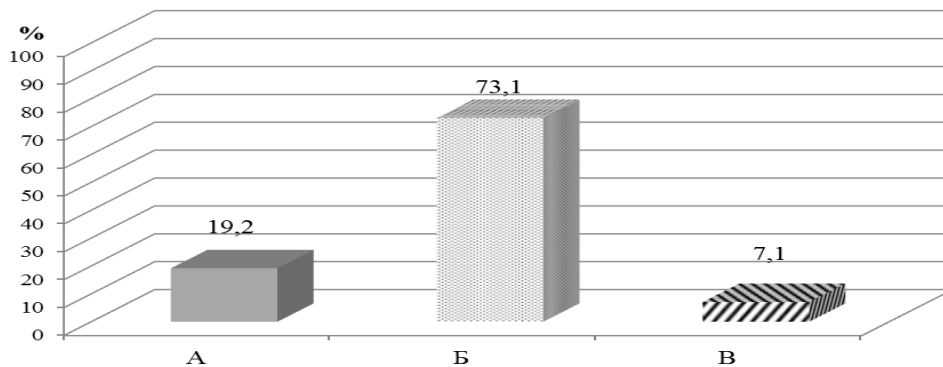

Рис. Значення успішної спортивної кар'єри (СК) гравця для тренерської діяльності:

А - СК дозволяє повністю підготуватися до тренерської діяльності;

Б - СК має позитивний вплив за умов її об'єктивного аналізу;

В - СК має негативний вплив.

Аналізуючи отримані результати, слід зазначити, що успішна спортивна кар'єра гравця може стати, до певної міри, першим етапом на шляху професійного становлення тренера, тільки в результаті її аналізу крізь призму специфічних обставин та завдань тренерської діяльності. При цьому необхідно відзначити досить високу ступінь складності вирішення даного завдання. Так як в період своєї активної професійної діяльності футболіст зосереджений в більшій мірі на власних завданнях і інтересах і саме в їх контексті схильний розглядати загальнокомандну мету і завдання. У той час як для тренера, особливо це характерно для професійного футболу, пріоритетною є ефективність команди в цілому, а окремих гравців розглядається як складова частина загального командного механізму. Іншими словами, і в першому, і в другому випадку перелік завдань (індивідуальний успіх футболіста і розвиток команди в цілому) збігається, але їх пріоритетність різна, що істотно позначається на оцінці більшості процесів навчально-тренувальної та змагальної діяльності діючим футболістом і тренером.

Безумовно, мова не йде про абсолютне нівелювання теоретичної і практичної значущості набуття знань і досвіду в результаті тривалих і успішних виступів гравця в змаганнях найвищого рівня, а також можливість співпраці з провідними тренерами Європи і світу. Але знання і досвід футболіста є, багато в чому, лише потенційно значущими для успішної професійної діяльності тренера і для їх реалізації вкрай важливий об'єктивний аналіз, або в процесі ігрової кар'єри (кращий варіант), або після її завершення. У свою чергу, продуктивність процесу сприйняття, аналізу і узагальнення одержуваної футболістом інформації багато в чому обумовлена наявністю ряду особистісно-психологічних якостей майбутнього тренера, а саме: інтелектуальними здібностями, лідерськими якостями, відповідним рівнем локус-контролю і ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на інтерес, як вчених, так і практиків, до різних аспектів становлення особистості в рамках професійної діяльності, дана проблематика, як показує аналіз даних спеціальної літератури, все ще актуальна і вимагає комплексного вивчення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку спорту в цілому і окремих його видів зокрема. Так, наприклад, серед детермінант професійного успіху тренера у футболі, практично не враховується його особистісно-психологічна складова, а наявні відомості мають, переважно, описовий характер із загально-педагогічною спрямованістю.

Разом з тим, результати проведених досліджень показали, що при всій багатофакторності процесу формування та реалізації професійної компетентності тренера, його особистісно-психологічні характеристики виступають в якості однієї з найбільш значущих причин досягнення вершин професійної майстерності тренера.

Наступним етапом досліджень, враховуючи отримані і представлені в даній роботі результати, стане психологічна діагностика особистості футбольного тренера з метою формування її модельних характеристик та розробки програм та психотренінгів, спрямованих на формування та вдосконалення виявлених психологічних якостей. Крім того, доцільним є проведення аналогічних досліджень за участю тренерів не тільки професійних команд, а й фахівців, задіяних в системі дитячо-юнацького футболу.

Література

1. Байрачний О.В. Організаційно-методичні підходи до побудови навчально-тренувального процесу з футболістами 11-18 річного віку: порівняльний аналіз /О.В. Байрачний, В.В. Ніколаско // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: Зб.наук.пр. – Луцьк : Східноєвропейський нац-й ун-т імені Лесі Українки. – 2014. – № 2. – С. 72-79.
2. Джус О.М. Футбол: навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР та шкіл ВСМ /О.М. Джус зі співавт.// – Київ: ФФУ, 2003. – 113с.
3. Лоос В.Г. Тренер по футболу /В.Г. Лоос, Ф.А. Альямани. – Киев: РНМК Министерства по делам молодежи и спорта УССР, 1991. – 112с.
4. Хигир Б.Ю. Психологический анализ в большом футболе / Б.Ю. Хигир. – Москва: Советский спорт, 2008. –250с.
5. Chambers, D. Profession – coach: science and art / D. Chambers. – Chelovek, Moskva. – 2013. –186p.
6. Gilbourne D. Tales from the Field: Personal Reflections in the Provision of Psychological Support in the Professional Soccer /D. Gilbourne, D. Richardson// Psychology of Sport and Exercise, 2006. – №7. – p.331/
7. Martens, R. Successful coach Martens R. – Chelovek, Moskva, 2014. – 440p.
8. Volyanyuk, N.Yu., The acmeological invariant of the trainer's professionalism/ N.Yu. Volyanyuk, G.V. Lozhkin // Sportivnyy psikholog, № 2, pp.27-32.